

1815 - 1865 ARASINDA DEVLETLER TARAFINDAN KURULAN MİLLETLERARASI TEŞEKKÜLLER

Dr. Türkkaya ATAÖV

G İ R İ Ş

Bu yazıda ele alınan milletlerarası teşekküller şunlardır : *Commission Centrale pour la Navigation du Rhin*, *Commission Européenne du Regime du Danube et Commission Riveraine*, *Association Géodesique Internationale*, *Union Telegraphique Internationale*, *Commission Internationale du Phare du Cap Spartel à Tanger* ve *Union Monétaire Latine*. Bu altı milletlerarası teşekkül de 1815 - 1865 tarihleri arasında kurulmuştur.¹

Bu teşekküllerden ikisi Ren ve Tuna nehirlerinin kullanılmasını intizama sokma gayesini güdüyordu. Bir tanesi muhtelif memleketlerdeki jeodesistlerin araştırmalarını bağdaştırmağa çalışıyordu. Dördüncüsü memleketler arasındaki posta işlerinin düzene girmesi için gayret sarfetmekteydi. Beşincisi Tanca kıyılarında deniz yolculuğunu daha az tehlikeli yapma amacını gütmekteydi. Altıncısı para ile ilgili kanunları âhenli kılmağa çalışıyordu. Bütün bu hallerde, ilk teşebbüs ilgili hükûmetlerden gelmişti. Yalnız, Milletlerarası Telgraf Birliğinde bazı hususî kumpanyalar da temsil edilmekteydiler. Bu milletlerarası teşekküllerden hiçbiri bazı hümaniter düşüncelerden hareket etmeyip muhtelif devletlerin menfaatlerini âhenli kılmak maksadıyla kurulmuştu. Spartel Burnu Feneriyle ilgili anlaşma Fas Şerifinin bu feneri «insanlık uğruna»² inşa ettirdiğini belirttiyse de bu ibarenin anlaşmaya varıldıktan sonra metne konduğunu düşünmek daha akla yakındır.

¹ Bu yazının araştırması Birleşmiş Milletler, New York Üniversitesi ve New York Halk Kütüphanelerinde yapılmıştır. Gene 1815-1865 yılları arasında kurulan *Union Internationale pour la Protection du Commerce en Temps de Guerre* adlı teşekkül hakkında yukarıda adı geçen kütüphanelerde hiçbir malzeme bulunamamıştır.

² A. J. H. de Clercq, *Recueil des Traités*. Cilt IX, s. 291; *American Journal of International Law*. Cilt 6 (1912), Supplement, s. 14 - 17.

Bu teşekküller bilgi teatisinde bulunmak için fazla gayret göstermemiştir. Yalnız Tuna Komisyonu faaliyet ve kararlarında Ren Komisyonunun tecrübesinden faydalanmıştır. Bu teşekküllerden bir kısmı «mahallî» bazı meseleleri çözmeye çalışırken diğerleri daha evrensel bir kimliğe sahiptiler.

1. TEŞEKKÜLLERİN KURULUŞU

Devletlerin çatışan menfaatlerini bağdaştırmak gayesi hariç, bu milletlerarası teşekküllerin kurulmasına yardım eden unsurlar her teşebbüste ayrı, ayrı noktalardan hareket etmişlerdi. Viyana'da toplanan devletler Napolyon harblerinin enkâzı üstüne yeni bir nizam kurmak istiyorlardı. Ren Komisyonu³ bu arzunun sonuçlarından biridir. Ren Nehri eğer bir tek devlet kontrolü altına alsaydı bütün diğer devletlerin ekonomi ve ticaretini sekteye uğratabilecekti. Napolyon, nehrin her iki yakasını işgâl ettiği zaman komşularının ekonomik hayatını tehdit etmişti. 30 Mayıs 1814 Paris Sulh Konferansına iştirâk eden devletler⁴, Ren Nehrinin evvelce kullanılış tarzından dersler alarak⁵ seyrüsefer serbestisini desteklediler. Böylelikle, Ren Anlaşması 9 Haziran 1815 tarihli Viyana Anlaşmasının

³ Ren Nehri batı ve kuzey İsviçre'nin yüksek dağlarından çıkıp Bingen'den sonra Avrupa kıyı platosuna erişmekte ve Kuzey Denize akmaktadır. Deltası ile Hollanda meydana gelmektedir. E. J. Clapp, *The Navigable Rhine*. Boston, Houghton Mifflin, 1911.

⁴ Sir Edward Herstlet, *Map of Europe by Treaty*. Cilt I, London, 1875, s. 8.

⁵ On-sekizinci asrın sonuna doğru Avusturya İmparatoru Joseph II adaletsizlikten şikâyet ederek Ren üstündeki Hollanda hâkimiyetini kaldırmak istedi. Hollanda Avusturya gemilerinin seyrüseferine mâni olacak olursa bunun harbe sebebiyet vereceğini söyledi. Hollandalılar evvelce yapılan anlaşmalarda elde ettikleri haklardan fedakârlık etmeyeceklerini söyleyerek Avusturya gemilerine mâni oldular. (E. Engelhardt, *Du Regime Conventionnel des Fleuves Internationaux*. Paris 1879, s. 16). İhtilâlcî Fransız ordularının 1792'de Antwerp'i işgâl etmesinden sonra Fransız icra konseyinin bir kararıyla nehir «tabii haklar esasına dayanılarak seyrüsefere açık ilân edildi.» (J. P. Chamberlain, *The Regime of the International Rivers: Danube and the Rhine*. New York, Columbia University Press, 1923. s. 158.) Fransa ile Hollanda arasında imzalanan 10 Mayıs 1795 tarihli La Haye Andlaşması (de Garden, *Histoire Générale des Traités de Paix*. Cilt VIII, s. 402.) bu esası teyit etti. Seyrüsefer ve ticaret sahildar devletlere münhasır kalıyor fakat diğer devletler sahildar devletlerin müsaadesiyle nehirden istifade edebiliyorlardı. Fransız İhtilâli 14 Temmuz 1791 tarihli kanunla Strasburg gemicilerinin hususî haklarını ellerinden alarak imtiyazlı sınıflara ağır bir darbe vurmuştu. (Chamberlain, *op. cit.*, s. 159.)

«16B Numaralı Ek» i oldu.⁶ Viyana Kongresi sahil dar olmayan devletlerin milletlerarası nehirler üzerinde hakları olduğunu kabul etmiyordu. Viyana sistemi devletleri nehre müştereken sahip olmaları yerine sahil dar devletlerin menfaatine hizmet için müşterek idare esasını kabul ediyordu. Viyana Kongresi Ren Nehrinde kıyıları olan devletlerden 1 Temmuz 1815 tarihinde temsilci göndermelerini istedi. 5 Ağustos 1815'te toplanan komite 10 Ekim 1847'ye kadar geçici idareyi Solms-Laubach'ın elinden almadı. Rusya ve Hollanda arasındaki bir anlaşmazlıktan dolayı⁷ Ren Nehrinin idaresini kat'î olarak tespit eden metin 1830'a kadar hazırlanamadı.

7 Ekim 1797 tarihli Campo-Formio Anlaşmasıyla (Georg F. von Martens, *Nouveau Recueil General de Traités*. Gottingue, Dieterich, 1876 - 1908. Cilt VI, s. 420.) Avusturya İmparatoru Fransa'ya Ren Nehrinin Hollanda sınırına kadar olan batı kıyısını tanıdı. 9 Mayıs 1801 tarihli Luneville Sulhü (Garden, *op. cit.*, Cilt VI, s. 255) ile Ren'in thalweg hattı Fransa ile Avusturya arasında hudut oldu. Chamberlain'e göre, (Chamberlain, *op. cit.*, s. 164 - 165) Fransa ile Avusturya arasında Paris'te 15 Ağustos 1804'te imzalanan anlaşma (Martens, *op. cit.*, Cilt VIII, s. 261) bir nehri kontrol edecek milletlerarası bir organ kurmak için yapılan ilk toplantı oldu. Anlaşmaya Hollanda ile İsviçre dahil edilmemişti. Napolyon İngiliz ticaretini tehdit etmeğe başlayınca Ren Nehrine girip çıkan tonaj azalmağa başladı. (Eckert, *Die Rheinschiffahrt in XIX Jahrhundert*. s. 55 - 56) Fransız Hükümeti 9 Temmuz 1810 tarihli kararıyla (Thiers, *Consulate et Empire*. Cilt XII, Brüksel, 1845, s. 169) Hollanda'yı ilhak etti. Maamafih, Ren Nehri üstünde seyrüsefer bir tek devletin nüfuzu altında çok kısa zaman kaldı. Napolyon'un Moskova ric'atından sonra Napolyon'a karşı kurulan koalisyon Ren Nehrinin idaresi Solms Laubach Kontuna bıraktı. Kont, nehri 1804 Anlaşmasına uygun olarak ve koalisyon adına idare edecekti.

⁶ Willem J. M. V. Eysinga, *La Commission Centrale Pour la Navigation du Rhin*. Leyde, Société d'Éditions A. W. Sijthoft, 1935, s. 139 - 147; Herstlet, *op. cit.*, Cilt I, s. 272; Zentral Kommission für die Rheinschiffahrt, *Les Actes du Rhin*. Strasbourg, Editions de la Navigation du Rhin, 1947, s. 5.

⁷ Rusya ve Hollanda iki mesele üzerinde anlaşamıyorlardı. Ren Nehri Hollanda sınırı dahilinde birkaç ağıza ayrılır. Bunlardan biri kumlu ve çok az kullanılan «Eski Ren» dir. Hollanda «Ren» tâbiriyle bu «Eski Ren» in kastedildiğini iddia ediyordu. Bu iddia Hollanda'ya nehrin diğer ağızlarını istediği gibi kullanma ve iskele resmi tahsil etme hakları verecekti. İkinci mesele seyrüsefer serbestisinin nehirde nereye kadar tatbik edileceğiydi. Hollandalılar anlaşma metninde geçen *jusqu'à la mer* tâbirini «denize varıncaya kadar», Prusya ise «denizin içine kadar» şeklinde tefsir ediyordu. Denizci bir millet olan İngilizler Prusyalıları tutular. Nihayet, mesele komisyon gündeminden alınarak Hollanda ile Prusya'nın iki taraflı müzakerelerine bırakıldı. (Chamberlain, *op. cit.*, s. 198.)

İkinci teşekkül Kara Ormanlardan Karadenize akan Tuna Nehrini ilgilendiriyordu.⁸ 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Anlaşmasından⁹ sonra Rusya Tuna'nın ağzına hâkim olmağa çalışınca¹⁰ milletlerarası nehirlerin dünya ticareti menfaatine kullanılması prensibi tehlikeye düşmeğe başladı. Avusturya devlet adamları Edirne Anlaşmasının Avusturya ticaretine vereceği zararı anlamışlardı¹¹. İngiltere de Rusya'nın Tuna Nehri'nin ağzına hükmetmesini protesto ediyordu.¹² Tuna ile yakından ilgilenen devletler diplomatik kanallarla daha müsait seyrüsefer usulleri bulmağa gayret ettiler. Avusturya, İngiltere¹³, Rusya¹⁴, Bavarya¹⁵ ve Osmanlı İmparatorluğuyla¹⁶ anlaşmalar imzaladı. Avusturya, Fransa ve İngiltere'nin 8 Ağustos 1854 tarihli notalarında ileri sürdükleri dört husustan biri «seyrüsefer serbestisi» idi.¹⁷ Üç devlet kendi aralarında bu dört prensibi destek-

⁸ Commission Européenne du Danube, *Cartes du delta du Danube et plans comparatifs* (v.s.). Leipzig, Brockhaus, 1874.

⁹ G. Nouradounghian, *Recueil des Actes Internationales de l'Empire Ottoman*. Paris, Leipzig, Neuchatel, 1897 - 1903, Cilt II, s. 166; Herstlet, *op. cit.*, Cilt II, s. 813. On-beşinci asırda Osmanlı İmparatorluğu Ren Nehrinin Budapeşte'nin kuzeyindeki her iki sahiline de hâkim olmuştu. Türk hâkimiyeti Tuna ticaretini yalnız Osmanlı İmparatorluğunu meydana getiren parçalar arasındaki temaslara inhisar ettirmişti. Bu şartlar altında, Avusturya ve Rusya'nın Türkler'e karşı birleşmesi tabiiydi. 21 Temmuz 1774 tarihli Küçük Kaynarca Muahedesinden sonra (Great Britain, *Parliamentary Papers*. Cilt 72, 1854, s. 171 - 179) imzalanan 21 Haziran 1783 Türk - Rus Ticaret ve Seyrüsefer Anlaşması (Great Britain, *British Foreign and State Papers*. Cilt 100, s. 766) Rus buyruklulara Tuna'da seyrüsefer hakkı tanıdı. 24 Şubat 1784 tarihli *Sened* (Martens, *op. cit.*, Cilt III, s. 720.) aynı hakları Avusturyalılara da tanıdı. Bu rejime göre, seyrüsefer ve ticaret sahildar devletlere serbest oluyordu. 28 Mayıs 1812 Bükreş Anlaşması (*Ibid.*, s. 397.) aşağı nehir ile deltanın kuzey kısımlarını Rusya'ya verince diğer Avrupa devletleri müdahale ihtiyacını hissettiler.

¹⁰ Edward Krehbiel, «The European Commission of the Danube», *International Conciliation*. Ekim 1918, s. 544 - 546.

¹¹ Duggan, *The Eastern Question in Columbia Studies in History, Economics and Public Law*. Cilt XIV, No. 3, s. 71 - 76; Driault, *La Question d'Orient*. Paris, 1917, s. 121 - 127.

¹² Great Britain, *British Foreign and State Papers*. Cilt XXVI. s. 1298.

¹³ Demorgny, *La Question de Danube*. Paris, 1911, s. 72.

¹⁴ Hertslet, *op. cit.*, Vol. II, s. 1016

¹⁵ Wurm, *Vier Briefe*. Leipsic, 1855, s. 33.

¹⁶ Martens, *op. cit.*, s. 594.

¹⁷ Beer, *Allgemeine Geschichte des Welt - handels*. Vienna. 1860. s. 496.

lemek için bir anlaşma imzaladılar. ¹⁸ 2 Aralık 1854'te Viyana'da kurulan bir komisyon Tuna ile ilgili meseleleri hâl çaresi bulmakla vazifelendirildi. Diğer devletlerin baskısı altında Rusya konferansa temsilci göndermek zorunda kaldı. Toplantı sonunda ortaya şu iki proje çıktı : (a) Seyrüsefere ait genel prensiplerle bütün ilgili devletleri temsil edecek bir komisyon uğraşacaktı; (b) idarî meseleler sahildar devletlerin (Avusturya, Rusya ve Türkiye) temsilcilerinden müteşekkil bir komisyona bırakılacaktı. Kırım Harbi ve 25 Şubat 1856 tarihli Paris Sulh Konferansının ana gayelerinden biri bu hususları Rusya'ya kabul ettirmek olmuştur. ¹⁹

Üçüncü teşekkül, dünya sathının muayyen noktalarını ölçmek, dünyanın şekil ve büyüklüğü hakkındaki nazariyeleri bağdaştırmak ve yer çekiminin özellikleri hakkındaki bilgiyi arttırma ihtiyacından doğmuştur.

Dördüncü teşekkül, Üçüncü Napolyon'un milletlerarası telgraf sisteminde müşterek bir zemin hazırlamak gayesiyle Avrupa'nın bellibaşlı devletlerini dâvet etmesiyle kurulmuştur. Keith Clark'a göre, Üçüncü Napolyon siyasî bir açıdan hareket ederek böyle bir toplantıya önyak olmuş ve Avrupa antantına hizmet etmek istemiştir. ²⁰ Napolyon'un bu dâvetine yirmi devlet müspet cevap verdi ²¹ ve toplantı 13 - 17 Mayıs 1864'te Paris'te yapıldı.

Beşinci milletlerarası teşekkülün kurulmasına Tanca açıklarındaki ticaret gemilerinin batması sebep olmuştur. ²² Tanca önlerindeki kuvvetli akıntılar Tanca'nın sekiz ve Cebelitarık'ın da otuz mil açığında olan Spartel Burnundan geçen gemiler için ciddî tehlikeler yaratıyordu. ²³ İlgili devletlerin Tanca'da toplanan temsilcileri Spartel Burnunda bir fener

¹⁸ Hertset, *op. cit.*, s. 1221; Great Britain, *British Foreign and State Papers*. Cilt 44, s. 22.

¹⁹ Martens, *op. cit.*, Cilt XV, s. 700; Hertset, *op. cit.*, Cilt II, s. 1228; La Commission Européenne du Danube, *op. cit.*, s. 6-20.

²⁰ Keith Clark, *International Communications: the American Attitude*. New York, Columbia University Press, 1931, s. 93.

²¹ France, Ministère des Affaires Etrangères, *Documents diplomatiques de la Conférence télégraphique internationale de Paris*. Paris, 1865, s. 73 - 75.

²² Graham H. Stuart, *The International City of Tangier*, Stanford, Stanford University Press, 1931, s. 39 - 49.

²³ 17 Nisan 1852'de Calpe adlı bir İngiliz gemisi Spartel Burnunun yedi mil güneyinde kayalara çarparak battı. 27 Kasım 1858'de 300 tonluk Jehu adlı bir Amerikan gemisi de sahile sürüklenerek battı. 11 Kasım 1860'da ise bir Brazilya korvetinin kayalara bindirmesiyle 124 kişi boğuldu. Bu son hâdise Fransa ve İspanya'yı harekete getirdi.

inşasına karar verdiler. Böyle bir fenerin inşası meselesi ilk defa olarak 20 Kasım 1861 tarihli İspanyol - Fas Ticaret Anlaşmasının 43'üncü maddesinde zikredilmişti. ²⁴ Bu havalide gemileri işleyen on devlet²⁵ fenerin idaresiyle ilgili olarak Fas ile 31 Mayıs 1865'te bir anlaşma imzaladılar.²⁶

Altıncı teşekkül, muhtelif hükümetlerin bastıkları paralarda ayar birliğini tesbit etmek için meydana gelmişti. ²⁷ Para İsviçre'de binde 800, İtalya'da binde 835, Fransa'da binde 835 - 900 ve Belçika'da binde 900 ayarındaydı. Bu teşekkülün de Üçüncü Napolyon'un siyasî bazı amaçlarından doğduğu düşünülüyorsa da²⁸ bir para birliği kurma teşebbüsü evvelâ Belçika'dan geldi. Belçika'nın müşterek bir para konferansı teklifini Fransa, İsviçre ve İtalya kabul ettiler. Toplantı 20 Kasım 1865'te Paris'te yapıldı. ²⁹

II. GAYE VE FONKSİYONLARI

Ren Nehri ile ilgili olarak toplanan Paris Konferansı (1814 - 1815), bu suda seyrüsefer serbestisini gaye edinmişti. 1814 Konferansı «milletler arasındaki temasları kolaylaştırmak ve milletleri birbirine yaklaştırmak» gayesini güdüyordu. Konferans aynı prensibi diğer nehirlere de tatbik et-

²⁴ Joaquin Vélez Villanueva, *Recopilacion legislativa en la zona de influencia de Espana en Marruecos en la de Tanger y en la de Francia*. Madrid, 1917, s. 23.

²⁵ Avusturya, Belçika, Fransa, İngiltere, İtalya, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç - Norveç ve Amerika Birleşik Devletleri.

²⁶ W. M. Malloy, *Treaties, Conventions, etc. between the United States and Other Powers* Washington, Government Printing Office, Cilt 1889, Cilt I, s. 734 - 736; Martens, *op. cit.*, Cilt XX, s. 350; U. S., Government Printing Office, *A List of Treaties and Other International Acts of the United States in Force on December 31, 1944*, s. 201.

²⁷ Henry P., Willis, *A History of the Latin Monetary Union*. Chicago, the University of Chicago Press, 1901; s. 33. ———, *The Genesis of the Latin Monetary Union*. Chicago, the University of Chicago Press, 1901, s. 33.

²⁸ Üçüncü Napolyon'un Fransız menfaatlerine hizmet edecek böyle bir sistemin diğer devletlere empoze edilmesinin Fransız nüfuzunu arttıracığını düşünmüş olması mantıktır. Böyle bir birliğin endüstri hayatını elinde tutan menfaatlerin arzularıyla değil de yukardan alınan bir kararla kurulduğu akla daha yatkındır. Eğer böyle ise, birlik para ile ilgili bazı güçlüklerin mevcudiyetinden istifade ederek siyasî maksatlarla kurulmuşa benziyor. Millis, *op. cit.*, s. 56.

²⁹ *Conférence Monétaire Internationale entre la Belgique, la France, l'Italie et la Suisse, Procès Verbaux*, 1865. Paris, Imprimerie Nationale, 1865, s. 3f; Ludwig Bamberger, *Die Schicksale des Lateinischen Münzbunden*. Berlin, L. Simion, 1885, s. 10 - 11.

mek istiyordu. Ren Komisyonunun altıncı toplantısında³⁰ Fransız temsilcisinin desteklediği müşterek mülkiyet teorisi taraftar toplayamadı. Ren Nehri üstünde seyrüsefer «tamamen serbest» olacak ve nehir usullere uygun hareket eden her devletin gemilerine açık bulundurulacaktı.

1831 Anlaşması seyrüsefer hakkını Viyana Anlaşmasındakine benzer şekilde ifade etti. Seyrüsefer denize kadar (*jusqu'à la mer*) serbest olacak ve deniz ticareti herkese açık bulundurulacaktı. 1868 Anlaşması aynı prensibi tekrar ederek dedi ki : «Ren Nehri üstünde ve Basel'den açık denize kadar nehir ağzında seyrüsefer her iki istikamette de bütün milletlerin yolcu ve yük gemilerine açık olacaktır.»³¹ 1856 Anlaşması ise Viyana'da kabul edilen prensiplerin «aynı şekilde Tuna Nehri ve ağzına da şâmil olacağı» nı zikretmekteydi.³² Seyrüsefer «milletlerarasındaki temasları kolaylaştırmak ve milletleri biribirine yaklaştırmak» amacındaydı.³³ İnzibat ve karantina ile ilgili müdahaleler hariç, seyrüsefer serbestisine hiç bir surette mâni olunmayacaktı.

Jeodesi birliğinin gayeleri muhtelif memleketlerdeki jeodesistler arasında bir bağ kurmak, dünyanın muhtelif bölgelerinde alınan sonuçları karşılaştırmak ve milletlerarası kimliği olan jeodesi teşekküllerini teşkilâtlandırmaktı.

Telgraf birliğinin ana gayesi milletlerarası ulaştırmayı daha iyi işler bir hâle sokmaktı. Bunun için de her türlü muhabereyi kaynağından hedefine en kısa zamanda ulaştırmak icabediyordu. Bu birliğe katılan devletler böyle bir milletlerarası teşekkülün her memleketin menfaatine uygun olduğunda hemfikirdiler. Türü muhabere usulleri için fiat tespiti birliğin ikinci olarak ele aldığı bir konu oldu.

Spartel Burnu Feneri ile ilgili olarak yapılan toplantıya katılanlar «Fas kıyılarındaki seyrüseferi emniyete almak gayesiyle bir araya geldikleri» ni söylemişlerdi. Kurulan komisyon, fenerin idaresi, bakımı ve tarafsızlığını üstüne alıyordu.

³⁰ Chamberlain, *op. cit.*, s. 181.

³¹ Martens, *op. cit.*, Vol. XX, s. 355; Herstlet, *op. cit.*, s. 3.

³² Démètre A. Sturdza, *Les Travaux de la Commission Européenne des Bouches du Danube*. Vienna, Librairie Gerold, 1913, s. 1-3.

³³ La Commission Européenne du Danube, *La Commission Européenne du Danube et son Oeuvre de 1856 à 1931*. Paris, Imprimerie Nationale, 1931, Cilt I, s. 3.

23 Aralık 1865 Anlaşmasında zikredildiği gibi³⁴, Lâtin Para Birliğini kuran Belçika, Fransa, İtalya ve İsviçre Hükûmetleri bu dört memlekette «para ile ilgili kanunları bağdaştırmak ve gümüş paraların ayarı arasında bir eşitlik sağlamak» istiyorlardı. Birliğe katılan bu dört devlet muayyen ağırlık, ayar ve çapta olan para basmayacaklarını taahhüt ettiler.

III. TEŞEKKÜLLERİN KUDRET VE OTORİTESİ

Ren ve Tun Komisyonları nehirlerdeki hakların kontrolünü sahil devletlere bıraktılar. Her devlet aşağı, yukarı sahip olduğu kıyıyla orantılı olarak söz sahibi oluyordu. Ren Komisyonu daha çok «üyeleri üzerinde kontrolü olan» bir milletlerarası teşekküle örnek teşkil ederken Tuna Komisyonu «mahallî şartlara hâkim olan» milletlerarası teşekküllere sembol olarak gösterilebilir. Lâtin Para Birliğinde Fransız nüfuzu açık olarak görülmekteyse de üye devletler birliğin desteklediği prensiplere uymayan paraları basmamak kararında olduklarından bu birliğe kudretli bir milletlerarası teşekkül nazarıyla bakılmalıdır. Diğer taraftan, Milletlerarası Telgraf Birliği verdiği kararları (hususî komitelerin kararları hariç) üye devletlere kabul ettiremiyordu. Spartel Burnu Feneri ile ilgili olarak alınan kararlar üye devletler arasında bir anlaşmazlık yaratmıyor ve bu komisyonun çalışmaları müşterek ve mahalli bir problemi çözmeye azimli milletlerarası teşekküllere iyi bir örnek teşkil ediyordu.

Ren Nehri yatağını temizleme ihtiyacı Fransa ile Ren prenslikleri arasında 29 Nisan 1813 tarihinde bir anlaşma yapılmasıyla son buldu.³⁵ Meydana gelen komisyonda Fransa'nın 5, Baden'in 2, Berg'in 1, Hesse'nin 1 ve Nassau'un da 1 üyesi vardı. İlâveten tâyin edilen iki Fransız mühendisi fahrî üye durumundaydılar. Bu suretle, Fransa teknik üyeleri tâyin ettikten başka komisyonun on üyeliğinden beşini de almış oluyordu. Nehirle ilgili olarak yapılacak bütün teklifler yalnız üye devletlerden gelebiliyor ve herhangi bir inşaat, tamirat veya temizleme en yakından ilgili devletin müsaadesi olmadan yapılamıyordu. Fransa nüfuzuna dayanarak Mayence ve Cologne şehirlerinin nakliye menfaatlerini korumak istiyordu.³⁶ Bir taraftan bu iki şehir, diğer taraftan da Ren Nehrinde kıyıları

³⁴ Millis, *op. cit.*, s. 271 - 274; Louis Albert Dubois, *La Fin de l'Union Monétaire Latine*. Arbois, J. Guinchard, 1950, s. 10 - 11;

³⁵ Chamberlain, *op. cit.*, s. 166 - 167.

³⁶ Mayence ve Cologne'a gelen yük bu limanlarda mahalli nehir gemilerine yükleniyor ve yük boşaltılacağı yere kadar ancak bu gemiler içinde gidebiliyordu. Bu mecburiyet Fransız gümrük kanunlarının tatbik edilmesi bakımından önemliydi.

olan devletler arasındaki mücadele «seyrüsefer serbestisi» mefhumunun her ilgili tarafından nasıl anlaşıldığını göstermek bakımından önemlidir. Ren Komisyonu 10 Aralık 1814 tarihinde toplandığı zaman karar altına alınan genel prensiplerin tatbik edilmesi işinin sahildevletlere bırakılması mahallî egemenlik ve mahallî kontrol fikrine hürmet edildiğini gösteriyordu.³⁷ 1815'te komisyon, merkezî teşkilâtın yetkilerini şu dört hususla sınırladı : ³⁸ (a) iskele resminin tahsili; (b) Ren *thalweg* hattının düzenlenmesi; (c) vergi tahsildarları ile gemiciler arasında çıkan anlaşmazlıkları halletmek ve (d) sahildevletlerden birinin kabul edilen prensiplere aykırı hareket etmesi halinde anlaşmazlığı müzâkere etmek.³⁹ Ren Komisyonunun altıncı toplantısında Mayence ve Cologne'da mecburî yük indirme vergisi kaldırıldı ve limanda görülen işler için alınacak para komisyon tarafından tespit edildi⁴⁰ Ciddî bir sebep olmadıkça, her ilgili devlet komisyonun aldığı kararlara riayet edilmesi hususunda mahallî makamlara gerekli talimatı verecekti. Gemilerden alınacak vergiler her devletin sahip olduğu kıyı ile orantılı olarak bölünecek ve vergi miktarı ancak bütün ilgililerin tasvibiyle değiştirilebilecekti. Her devlet kendi toprağında vergi toplamak ve nehir yatağını temizlemekle mükellefti. Komisyonun aldığı kararları bütün ilgili devletler tatbik etmeğe mecbur tutulamıyor, yalnız o kararın lehinde oy verenler komisyon kararlarından sorumlu addediliyordu. Ren Komisyonunun 3 Mart 1815 tarihli yedinci toplantısında⁴¹ daha kuvvetli bir merkezî idareyi arzulayan Prusya temsilcisi Humboldt, merkez komisyonunun aldığı kararların tatbik edilmediğini tespit etmek için bir başmüfettiş ve üç yardımcı müfettiş tayin edilmesini teklif etti. Bu teklife göre, komisyonun koyduğu usullere riayet edilmesi hususunda mahallî memurlar müfettişlerin emirlerine riayet edeceklerdi. Ancak, müfettişler kendilerine tanınan hakların dışına çıktıkları zaman mahallî memurlar kendi hükûmetlerine şikâyette bulunabileceklerdi. Komisyon toplantılarının dokuzuncu kongrede alınan bir kararla,⁴² yılda bir defaya indirilmesi müfettişlerin faaliyetinin komisyonun

³⁷ Chamberlain, *op. cit.*, s. 175 - 176.

³⁸ *Ibid.*, s. 179.

³⁹ Prusya delegesi Humboldt kanalı teftiş etme ve anlaşmazlıklara bakma haklarına sahip olacak kuvvetli bir komisyona taraftardı. Prusya'nın kıyısının uzunluğuyla mütenasip olarak daha çok söz sahibi olmasını da istiyordu. *Ibid.* s. 180.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 182.

⁴¹ *Ibid.*, s. 183.

⁴² *Ibid.*, s. 184.

önemini azalttığını gösteriyordu. Yalnız, komisyon olağanüstü hâllerde yılda ikinci toplantıyı da yapabilecekti.

Müfettişler vergi hususunda çıkan ihtilâflarda hâkim durumunda oluyor ve onların verdikleri kararlar Hususî Komisyona temyiz edilebiliyordu. Kendi haklarının korunmasında titizlik gösteren egemen devletler bağımsız mahkemelerin kurulmasını istemiyor ve her devletin delegelerinden kurulmuş hususî ve mahallî mahkemelere taraftar görünüyordular. Her devlet anlaşmazlıkları çözmek için iskele resmini tahsile memur bürolara bir hâkim tâyin ediyordu. Her hâkim kendi devletinin bir memuru olmakla beraber hâkimlerin, meslekî kifayetsizliklerini ilgilendiren hususlar hariç, vazifelerinden çıkarılamamaları hâkimlere hareket serbestisi ve tarafsızlık kazandırmaya yarıyordu. Hâkimlerin aldıkları kararlar ilgili hükûmetlerin seçtikleri daha yüksek bir mahkemeye veya Merkez Komisyona temyiz ediliyor ve buradan çıkan karar nihâî oluyordu. Mahkemenin aldığı kararlar Ren Nehrinde kıyısı olan bütün devletlere şâmil oluyor⁴³ ve hâkimler anlaşma şartlarına riâyet edeceklerine yemin ediyorlardı.

1831'de toplanan Mayence Merkez Komisyonu devletlerin eşitliğini kabul etmişti. Komisyon her yılın 1 Temmuzunda Mayence'de toplanacak ve lüzumu halinde, güz mevsiminde bir defa daha toplantıya çağırılacaktı. Komisyon müşterek menfaatlerin ifade edildiği önemli bir organ haline geldi. Alınan kararları tatbik edecek, yapılması gereken değişiklikleri gözetecek ve ıslâh edici tedbirler alacaktı. Bu suretle, komisyon muayyen bir konuda müşterek menfaatleri olan tarafların belli bir programa bağladıkları bir teşekkül oldu. Komisyonun bazı idarî yetkileri vardı. Baş - müfettiş nehri istediği zaman teftiş edebiliyordu. Yalnız, baş-müfettiş kararını empoze edemiyor, sadece iknaya çalışıyordu. İskele resminin tahsili müşterek değil, mahallî bir meseleydi. 1831 Anlaşması Merkez Komisyona nehir yatağında ıslâhat yapma hakkı tanımamıştı; bu yetki ilgili devletlere bırakılmıştı. Malî bakımdan en kuvvetli ve aynı zamanda en ilgili devlet olan Prusya seyrüseferi aksatacak mânilerin ortadan kalkmasında önyak oldu. 5 Nisan 1840'da Fransa ve Baden her iki memleketi

⁴³ J. B. E. von Traut, *Zentral Kommission für die Rhein Schiffahrt: 1832 - 1911*. Strasburg, 1912, s. 9. Komisyonun aldığı kararları ancak bu karar lehine oy verenlerin tatbik etmesi bekleniyordu. Fakat komisyon bir mahkeme olarak toplandığı zaman üyelerin verilen kararlara uyması şarttı. Bütün üyelerin komisyonu bir mahkeme olarak 1867'de desteklemeleri bu tutumu tasvip ettiklerini gösteriyor.

temsil edecek mühendislerden müteşekkil bir komisyon kurularak nehrin ıslâhı meselesinin daha ciddî olarak ele alınmasını istediler.⁴⁴ Komisyon, nehri ıslâh için alınacak genel tedbirleri tesbite yetkili kılındı. İlgili hükümetlerin yapılacak değişiklikleri tasdik hakkı olmasına rağmen komisyonun tavsiye ettiği değişikliklerin dışına çıkmağa hakları yoktu. Seyrüseferin en intizamlı şekilde temini için devletlerin kendi kıyılarında yaptıkları ıslâh faaliyeti komisyonun tasvibinden geçecekti. 1868 Anlaşması Merkez Komisyonunun yetkilerini şu konulardaki anlaşmazlıkları da içine alacak kadar genişletti : (a) iskelede gösterilecek her türlü kolaylıktan dolayı alınacak resim, (b) seyrüsefere mâni olunması, (c) çarpışmadan doğan zarar ve (d) iskelede meydana gelen tahribat ile ilgili anlaşmazlıklar.

Bazı kimseler Tuna Komisyonuna *un véritable Etat* diyecek kadar ileri gitmişlerse de⁴⁵ bu «mahallî duruma hâkim milletlerarası bir teşekküle gösterilebilecek bir misâldir.»⁴⁶ 1856 Anlaşması seyrüsefer ve nehir inzibatını tanzim edecek, Viyana Anlaşması hükümlerini Tuna'ya tatbik edecek ve bütün nehir boyunu olduğu kadar nehrin ağzı ve etrafını seyrüsefere en yararlı bir şekilde temizleyecek bir daimî komisyonun ihdasını düşünecekti. Paris Anlaşması Viyana Anlaşmasındaki prensibi tekrarlayarak milletlerarası bir nehrin bu nehirde kıyıları olan devletlerin elinde bırakılmasını kabul etti. Maamafih, Tuna Nehri ağzının hususî karakteri ve bu nehrin ağzını en kısa zamanda derinleştirme ihtiyacı nehri ıslâh işlerini yalnız mahallî devlete bırakma temayülünü değiştirdi. Avrupa Komisyonu çok sınırlı yetkilerle işe başladı; zaten bu komisyonu kuranlar komisyonun uzun müddet hayatta kalacağını ummuyorlardı. Komisyonun daha çok teknik bir hüviyeti vardı. Galatz'da kurulan bu komisyon bütçesini Osmanlı Devletinden temin edecekti.⁴⁷ Tuna Nehrinin tamamını bir nizama sokmak için ikinci bir Sahildar Devletler Komisyonu kuruldu. 1857'de Avusturya bu ikinci komisyonu bir âlet olarak kullanmak suretiyle nehre hâkim olmağa ve seyrüsefer serbestisi prensibine aykırı harekete başladı. 7 Kasım 1857'de sahildar devletlerin temsilcileri Viyana'da toplanarak bütün nehre şâmil bir anlaşma imzaladılar. Bu anlaşmaya göre, denizden gelen bütün gemiler nehrin herhangi bir noktasında durarak yolcu veya yük bırakıp alabileceklerdi. Nehrin içinde seyrüsefer yalnız

⁴⁴ Chamberlain, *op. cit.*, s. 215 - 216.

⁴⁵ L. Camand, *Etude sur le Régime Juridique du Canal de Suez*, s. 235.

⁴⁶ Francis Bowes Sayre, *Experiments in International Administration*. New York, Harper, 1919, s. 38 - 47.

⁴⁷ Krehbiel, *op. cit.*, s. 551.

sahildar devletlerin gemilerine açıktı. Pilotaj yalnız sahildar devletler tarafından deruhte edilecekti. Seyrüsefer ve nehir inzibatı ile ilgili prensiplere Sahildar Devletler Komisyonu karar verecek ve bu hususta sahildar hükûmetlerin muvafakatini alacaktı. 1857 Anlaşması nehir içindeki seyrüseferi yalnız sahildar devletlere münhasır kıldığı için İngiltere'nin ciddî tenkidine uğradı. Bazı diğer tenkitleri nazarı itibare alan yeni bir anlaşma 1 Mart 1859'da imzalanmışsa da sahildar devletlerle ilgili bu hüküm değiştirilmemişti. ⁴⁸ Komisyonun koyduğu bazı prensipler yalnız inzibat tedbirlerinde değil, sivil mahkemelerde de göz önünde bulundurulacaktı. Aşağı Tuna'nın baş-müfettişi ile nehrin idarî âmiri olan Soulina limanı kaptanı Osmanlı Devleti tarafından tâyin edilmelerine rağmen onların da bu prensiplere uygun hareket etmeleri bekleniyordu. Osmanlı Hükûmetinin memurları tek başına işinden uzaklaştırmağa hakkı yoktu. Memurlar ancak Osmanlı Hükûmetiyle komisyonun müşterek kararından sonra vazifelerinden uzaklaştırılabilirlerdi. Komisyonun zabıta yetkisi yoktu. Suçluları cezalandıramıyor ve çarpışma gibi hâllerde, zarar - ziyan dâvalarına bakamıyordu. ⁴⁹ Komisyon yalnız kendine karşı sorumlu bağımsız bir teşekkül değildi. Bir defa, komisyon üyeleri bağlı oldukları hükûmetler tarafından tâyin ediliyor ve maaşlarını da kendi hükûmetlerinden alıyorlardı. Sonra, her toplantıdan bir ay önce gündemin komisyon üyelerine dağıtılması suretiyle ilgili hükûmetlere temsilcilerine gerekli tâlimatı verme fırsatı bahşediliyordu.

Milletlerarası Jeodesi Birliğinin bütçesi üye devletlerden temin edilen para ile meydana geldi. Merkez Bürosu birliğin aldığı kararları tatbik etmekle vazifeliydi. Birliğin Daimî Komitesinde her üye devletten bir temsilci vardı.

Daha ilk başından, Milletlerarası Telgraf Birliği Konferanslarına İsviçre ve Fransa hükûmetleri hâkim olmağa başladılar. İsviçre Hükûmeti Milletlerarası Telgraf Birliği Bürosunu kurduktan başka bütün masraflarını kontrol ediyor ve yıllık raporunu hazırlıyordu. Üstelik, Büro'daki bütün memurlar da İsviçre vatandaşıydı. Büro evvelâ İsviçre Telgraf İdaresinin, sonra da doğrudan doğruya İsviçre Hükûmetinin idaresi altına geçti. Teknik vazifelerine ilâve olarak, Büro bazen birliğin genel tutumuna

⁴⁸ D. Sturdza, *Recueil des Documents Relatifs à la Liberté de Navigation du Danube*. Berlin, 1904, s. 78. ,

⁴⁹ Komisyona 13 Temmuz 1878 Berlin Kongresinde yeni yetkiler verilmişse de bu yetkiler bu yazının tahdit ettiği yılların dışına çıktığından burada bahis konusu edilmemiştir. Hertslet, *op. cit.*, Cilt IV, s. 2674; Great Britain, *British Foreign and State Papers*. Cilt 72, s. 10 - 11.

da tesir ediyordu. Meselâ, 1875 St. Petersburg Konferansının gündemi Büro tarafından kaleme alınmıştı. Konferansların ve Büro'nun masraflarını birliğe dahil üyeler veriyorlardı. Birliğe telgraf idaresi uzmanlarını sokmak amacıyla 1865 Paris Konferansında alınan karara uygun olarak, her hangi bir hükûmete bağlı olsun olmasın her telgraf idaresi birliğe üye olabiliyordu. 1868'de Viyana'da bir Telgraf İdaresi Bürosu kurulmasıyla uzmanların rolü daha arttı. Bağımsız telgraf idarelerinin egemen devletlerle eşit olarak birlikte temsil edilmeleri tabii olarak muhaberede ileri gitmiş devletlerin birlik içindeki oy haklarını ve dolayısıyla nüfuzlarını arttırıyordu. Hususî telgraf kumpanyalarının takip ettikleri usulleri Paris Konferansında alınan kararlarla bağdaştırabilmek için üye devletler birliğin prensiplerini hususî kumpanyalara empoze etmeğe ve tarifeleri müştereken indirmeğe çalıştılar. Maamafih, her hangi bir devlet birlik toplantısında oyunu ne şekilde kullanırsa kullansın, diğer üyeleri haberdar ettiği takdirde, toplantı kararlarına aykırı hareket etmekte serbestti. Bu serbestiye rağmen hakikatte sık sık toplantı kararlarının dışına çıkılmıyordu. Şunu da ilâve etmeli ki bütün üyeler hususî komitelerin kararlarına riayet etmek zorundaydılar.

Tanca Komisyonunda yirmi devlet temsil ediliyordu. Komisyon başkanı her yıl alfabe (Fransız) sırasına göre değişiyordu. Fas'ın harb ve ticaret gemileri olmadığı için Spartel Burnu Fenerinin idare ve masrafına bütün üye devletler eşit olarak katılıyorlardı. Komisyonun yetkileri Fas Sultanının egemen haklarını kısmayacak ve fenerdeki Fatos kulesine Fas bayrağı çekilecekti. Fas Sultanı ilerde bir harb veya ticaret filosuna sahip olduğu takdirde diğer üyeler gibi masrafa iştirâk edecekti. Maamafih, fenerin tamir masrafını Fas Sultanı üstüne alıyordu. Üye devletlerden her hangi biriyle Fas arasında bir silâhlı çatışma vuku bulsa bile, üyeler fenerin bakımı için hisselerine düşeni ödemeği taahhüt ediyorlardı.

Lâtin Para Birliğinde Fransız nüfuzu ilk başında açık olarak görülüyorsa da⁵⁰ Belçika, İtalya ve İsviçre gibi diğer küçük devletlerin konferanslarında alınan kararları menfaatlerine uygun görüp tatbik etmeleri daha sonraları üyeler arasında eşitlik sağladı.⁵¹ 1865 Anlaşması üye devletlerin aranan şartlara uygun şekilde basılan altın ve gümüş paraları fark gözetmeksizin hazinelerine kabul edeceklerini zikrediyordu. Üye devlet-

⁵⁰ Willis, op. cit., s. 55; Bernard Fourtens, *La Fin de l'Union Monétaire Latine*. Paris, Recueil Sirey, 1930, s. 16 - 21.

⁵¹ Henri Cernushi, *Le Grand Procès de l'Union Latine* Paris, Librairie Guillaumin, 1884, s. 37 - 46.

ler birliğin tanıdığı niteliklere sahip olmayan paraları basmadıkları gibi basılmasına da müsaade etmeyeceklerdi. Her üye devlet şahıs ve diğer devletlerden evvelce bastırıldığı küçük gümüş paraları alarak onların yerine aynı kıymette olan ve hâlen tedavülde bulunan para verecekti. Her yıl üye devlet temsilcileri biribirleriyle temasta bulunarak kendi memleketlerindeki para meseleleri hakkında fikir teatisinde bulunacaklardı. Her üye devlet altın ve gümüş paraların tedavülüne tesir eden hususlar hakkında yekdiğerine bilgi verecekti.

IV. TEŞEKKÜLLERİN YAPILARI

2 Şubat 1815'te Fransa'yı temsil eden Dalberg Dükü, Ren Nehrinin idaresi için «Ren'de kıyılan olan devletlerin temsilcilerinden müteşekkil» bir komisyon kurulmasını teklif etmişti.⁵² Beşinci⁵³ ve altıncı⁵⁴ toplantılarda alınan kararlara göre, *Merkez Komisyonunun* kendine yapılan müracaatları dinleme hakkı varsa da idarî bir organa benzemiyordu. Her altı ayda bir defa toplanıyordu. Seyrüseferle ilgili anlaşmazlıkları ele almak üzere her iskelede *hususî seyrüsefer mahkemeleri* kurulmuştu. Dokuzuncu toplantıda komisyona ilâve olarak *müfettişlikler* ihdas edildi.⁵⁵ 1831'de tâyin edilen baş-müfettiş hayatının sonuna kadar bu vazifede kalacaktı. Başmüfettişin maaşı genel bütçeden ödenecek ve baş-müfettiş Merkez Komisyonuna sadık kalacağına dair yemin edecekti. Baş-müfettişe ilâveten dört müfettiş daha tâyin edildi.⁵⁶ Üye devletler tarafından tâyin olunan ve maaşlarını bağlı oldukları hükûmetlerden alan müfettişler seyrüseferin pürüzsüz olması için gerekli tedbirleri alıyorlardı. Komisyon her hükûmeti anlaşma konusuna giren her meseleyi ele almak için bir *mahallî mahkeme* kurmağa mecbur etmişti.⁵⁷ Dâvanın sonucu ya herhangi bir devletin temyiz mahkemesine, yahut da komisyona temyiz edilebiliyordu.

⁵² Merkez Komisyonunun üye devletlere alınacak tedbirleri tavsiye etmekten başka yasama yetkisi yoktu. Maamafih, bir idarî organ olarak bazı yetkilere sahipti. İskele resimlerinden elde edilen âidat, masraf çıkarıldıktan sonra, sahil devletler arasında bölünüyordu. Her üyeye düşen miktar umumun tasdikinden geçmekteydi.

⁵³ Chamberlain, *op. cit.*, s. 179 - 180.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 181 - 182.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 184.

⁵⁶ Müfettişlerden biri Prusya'yı, biri Hollanda'yı, biri Orta Ren devletlerini ve biri de Baden ve Fransa'yı temsil edecekti.

⁵⁷ Henri Walther, *La Jurisprudence de Commission Centrale pour la Navigation du Rhin: 1832 - 1939*. Strasbourg, Edition de la Navigation du Rhin, 1948, s. 35 - 56.

Bir temyiz mahkemesi olarak yetkileri hâriç, 1868 Anlaşması Ren Merkez Komisyonunu ancak bir müşavir organ haline sokuyordu. 1868'de baş-müfettişlik görevi kaldırıldı.⁵⁸ Diğer müfettişler vazifelerinde kaldılar.

1856 Paris Anlaşmasıyla *Avrupa Komisyonu* ile *Sahildar Devletler Komisyonu* namı altında iki komisyon kuruldu.⁵⁹ Avrupa Komisyonu kendine verilen ödevleri iki yıl içinde tamamlayacaktı. Bu komisyon teknik bir plânlama komisyonu olarak işe başladığı halde zamanla idarî ve hukukî hüviyete de büründü. 1865'te komisyonun görev süresi beş, 1871'de on - iki ve 1883'te de yirmi - bir yıl uzatıldı. 1882'de komisyon, konulacak kaidelerin kaleme alınması işini Avusturya, Almanya ve İtalya'dan müteşekkil bir *Yardımcı Komisyona* bıraktı. Komisyon bütçeyi tespit etmek ve evvelce kabul edilen kâideleri değiştirmek gibi önemli konuları müzakere için yılda iki defa toplanıyordu. Soulina iskelesi kaptanı veya seyrüsefer müfettişinin verdiği kararlardan doğan anlaşmazlıkları ele almak üzere komisyonun üç üyesinden müteşekkil bir *Temyiz Mahkemesi* kuruluyordu. Komisyon toplantıda olmadığı zaman işlerine *İcra Komitesi* bakıyordu. Bu komite, komisyon toplantılarının yapıldığı şehre gönderilen temsilcilerden ibaretti. Komite, komisyon adına hareket ederek günlük işlere bakıyor, alınan kararların tatbik şeklini gözden geçiriyor, bütün vesikaları imzalıyor ve bütçeyi hazırlıyordu. Komisyonun toplandığı şehirde bir tek devletin temsilcisi olsa bile bu şahsın, en önemli konular da dahil olmak üzere, geniş hareket serbestisi vardı. Komisyon para cezası verme yetkisine sahipti.

Spartel Burnu Feneriyle ilgili olarak kurulan milletlerarası teşekkülün faaliyetini üye devletler müştereken kontrol ediyorlardı. Fener Faslı muhafızlar tarafından korunmaktaydı.

Milletlerarası Jeodesi Birliği Paris'te bir *Merkezî Büro* ihdas etti. Birliğin bir *başkanı*, bir *başkan yardımcısı*, bir *sekreteri* ve bir de *sekreter yardımcısı* vardı. Merkezî Büro'nun bir çok işlerine fiilen sekreter bakıyordu. Birlik yapı itibariyle beş *teknik büroya* ayrılmıştı. Bu beş büronun başkanları birliğin *İcra Komitesini* meydana getiriyorlardı. Birliğin ayrıca bir de *Genel Kurulu* vardı. Birliğe *raportörler* de yardım etmekteydiler.

⁵⁸ Baş-müfettiş ortaya çıkan her meselede üye devletler üstünde hiçbir nüfuz sahibi olamamış ve komisyonun müdahalesi zarurî olmuştu.

⁵⁹ Osmanlı İmparatorluğunun Tuna eyâletlerini temsilen tâyin edilecek kişileri veto etme hakkı vardı.

Milletlerarası Telgraf Birliği faaliyetinin büyük bir kısmı *İdarî Kurulda* ele alınıyorsa da arasına *hususî komiteler* ihdas etmek ihtiyacı da duyuluyordu. 1868'de Viyana'da alınan bir karara göre, ortaya anlaşmanın tefsiri hakkında bir fikir ayrılığı çıktığı takdirde son toplantının yapıldığı memlekette bir hususî komite kurularak anlaşmazlığı müzakere edecekti. Komite gönüllü olarak katılan temsilcilerden kurulacaktı. Birlik *Milletlerarası İstişare Komitesi* ve *Milletlerarası Telefon İstişare Komitesi* adları altında iki yarı - bağımsız komite daha kurdu. Her iki komitenin de bünyesi birbirine yakın ve görevleri teknik mâhiyetteydi.⁶⁰ Birliğin daimî ve merkezî idare organı *Milletlerarası Büro idi*. Maamafih, büro-nun milletlerarası bir bünyesi yoktu.⁶¹

1867 Lâtin Para Birliği toplantılarına yirmi devlet iştirâk etmiş olmasına rağmen paraların ayar, ağırlık ve çapı ile altın ve gümüş paranın tedavülü ile ilgili meselelerde Belçika, Fransa, İtalya ve İsviçre daha söz sahibiydiler. Para kıymetinin düşmesi sebeplerini araştırmak için 3 Mart 1876'da bir *hususî komisyon* kuruldu.

V. TEŞEKKÜLLERDE OY SİSTEMİ

Yukarıda adı geçen teşekküller oy-birliğinin arzu edilen bir usul olduğu milletlerarası teşekküller yerine bağımsız teşekküller gibi hareket ediyorlardı. Bazı hallerde, oyların kıymeti artıyordu. Ren Komisyonu her devlete bir temsilci tanımıştı.⁶² Kararlar çoğunlukla alınacaktı. Maamafih, çoğunlukla alınan kararlar o karar aleyhine oy veren devletleri sorumlu tutmuyordu. Başkan her toplantıda yeniden seçilecekti. Baş-müfettişlik ih-

⁶⁰ Her iki komisyon da 1925'de kurulduğundan konumuzun haricindedir.

⁶¹ Evvelâ, büro İsviçre Hükûmetinin tesiri altındaydı. İkinci olarak, görevleri istatistik neşri gibi teknik işlerden ibaretti.

⁶² Humboldt alelâde bir konferans mahiyetini taşıyan bir komisyonla hakikaten geniş yetkilere sahip bir komisyon arasındaki büyük farkı belirttiği zaman ilkinde üyelerin eşit, ikincisinde de her devletin menfaatleriyle mütenasip olarak temsil edilmesini istemişti. Bu plâna göre, Prusya oyların üçte-biri, Fransa altıda-biri, Holanda altıda-biri, ve Alman prenslikleri de üçte birine sahip olacaklardı. Prusya bir müfettiş yardımcısı, Fransa ile Hollanda münavebe suretiyle ikinci müfettiş yardımcısını ve Alman devletleri de diğerlerini tâyin edecekti. (Chamberlain, *op. cit.*, s. 180.) Hollanda temsilcisi Leck ve Waal'in de Ren Nehrinin ağızları olarak kabul edilirse daha fazla oya hak kazanacaklarını söyledi. Müzâkerelerden sonra Leck'in Ren'in devamı ve Waal'in de Meuse'in devamı olduğuna karar verildi. (Chamberlain, *op. cit.*, s. 231.)

dası ortaya atıldığı zaman her devletin oy yetkisinin sahibi olduğu kıyıyla mütenasip olması gerektiği fikri hâkim olmağa başladı. Bu suretle, Prusya 24, Fransa ve Hollanda 12'ser ve diğer Alman devletleri de 24 (Baden 11, Hesse 6, Bavarya 4 ve Nassau 3) oy sahibi oluyorlardı. Mahkemelerde her hangi bir temsilci çekilerek oy vermeden imtina edebiliyorsa da bir karar alabilmek için en aşağı beş üyenin hazır bulunması şarttı. Mahkemelerde çoğunlukla karar alınıyor ve başkan müspet ve menfî oylar eşit olduğu zaman oyunu kullanıyordu.

1856 Paris Anlaşmasına göre, Tuna ile ilgili kararlar çoğunlukla alınıyordu. Maamafih, iskele resminin tahsili ve bütçe ile ilgili kararları değiştirmek için oy-birliği esası tanınmıştı. İngiliz delegesi Russell'in teklifi üzerine, komisyonun oy-birliğiyle karar almadan dağıtılmaması kabul edilmişti.⁶³ Başkan her toplantıda alfabe sırasına göre seçiliyordu. Her hangi bir toplantının yapılabilmesi için en aşağı beş delege bulunmalıydı. Nâmevcut delegeler oylarını mektupla da bildirebiliyorlardı. Komisyonun diğer organlarla ilgisi ve idarî meseleler bahis konusu olduğu zaman çoğunlukla iktifa ediliyor, fakat prensip meselelerinde oy-birliği şart koşuluyordu. Bu gibi hallerde herhangi bir karar oy-birliğiyle alındığı zaman nâmevcut delegeler karara iki ay zarfında itiraz etmediği takdirde karar bütün devletler tarafından kabul edilmiş addediliyordu. İcra Komitesinde çoğunluk usulü hâkimdi. Oy-birliği şart olduğu zaman komite üyeleri telgrafla haberdar ediyordu. Komisyon üyeleri de çoğunluk sistemiyle seçiliyorlardı.

Jeodesi Birliğinde her üyenin bir oy hakkı vardı.⁶⁴ Bu birlikte kararların çoğunun oy-birliğiyle alınması şayanı dikkattir.⁶⁵

Milletlerarası Telgraf Birliği toplantılarında ilk başında her devletin bir oy hakkı olacağı söylenmişse de İngitere 1871-1872 Roma Konferansı'na biri Hindistan'ı, biri de İngiltere'yi temsilen iki üye ile iştirâk ederek her ikisi için de ayrı oy talep etti. Belçika'nın itirazına rağmen İngiltere ve Hindistan'a ayrı, ayrı oy hakkı tanındı. İngiltere'nin bu teklifi 1875 St. Petersburg Konferansında resmen kabul edildi.⁶⁶ Milletlerarası Telgraf

⁶³ Krehbiel, *op. cit.*, s. 547.

⁶⁴ Amerikan delegesi Nisan 1922'de her devlete nüfuzu ile mütenasip oy hakkı tanınmasını teklif etti. Union Géodésique et Géophysique Internationale, *Première Assemblée Générale, Section de Géodesie*. Toulouse, Eouard Privat, 1922, s. 90.

⁶⁵ Internationale Erdmessung, Permanente Commission, *Verhandlungen*. 1875, s. 6; 1877, s. 85.

⁶⁶ Sonradan kabul edilen Rus teklifi şöyle diyordu: «En az bir dele-

Birliği bütün hayat süresince çoğunluk prensibine bağlı kalmıştır. Maa-fih, bu prensip 1871-1872 Roma Konferansına kadar resmen tanınma-mıştı. Birlik, üyeleri alınan kararları kabule zorlayamıyordu.⁶⁷ Roma Kon-feransında; «mutlak çoğunluk sağlanmadığı takdirde» anlaşma hükümle-rinde hiç bir değişiklik yapılmayacağı kararlaştırıldı.⁶⁸ Çoğunluk esasına bağlı kalınacağı 1875 St. Petersburg Konferansında tekrar edildi.⁶⁹ Bu temayül Berlin⁷⁰, Lizbon⁷¹ ve Paris⁷² toplantılarında da açıkça gözükü-yordu. Anlaşma metnini tefsir için yalnız iki defa kurulan hususî komite-lerin çoğunlukla aldıkları kararlar bütün üyeler tarafından *ipso facto* ka-bul ediliyordu.

Spartel Burnu Feneri ile ilgili olarak kurulan komisyonda evvelce alınmış olan kararlar bütün üyelerin rızası olmadan değiştirilemiyordu.

1865 Lâtin Para Birliği Konferansına Belçika'dan iki, Fransa'dan dört, İtalya'dan iki ve İsviçre'den üç olmak üzere, on-bir delege katıldı.⁷³ 1874'den sonra birliğe yeni üye kabulü için oy-birliği esası üstünde anla-sılmıştı.⁷⁴

geyle iştirâk eden her devletin yalnız bir oy hakkı olacaktır. Aynı hükû-mete bağlı olarak hususî teşekkülleri temsil eden delegeler de toplantıya iştirâk edecek olursa her teşekkül ayrı bir oya hak kazanacaktır.» Inter-national Telegraphic Union, **Documents de la Conférence télégraphique internationale de St. Pétersburg: 1875.** Berne, 1876, s. 116.

⁶⁷ **Convention télégraphique internationale de Paris, 1865.** s. 79 ve 113; George Arthur Cadding, Jr., **The International Telecommunication Union,** Leiden, Brill, 1952, s. 45.

⁶⁸ **International Telegraphic Union, Conférence, Documents de la Conférence télégraphique internationale de Rome, 1871 - 1872.** Berne, 1872, s. 236 - 240.

⁶⁹ **International Telegraphic Union, Conférence, Documents de la Conférence télégraphique internationale de St. Petersburg, 1875.** Berne, 1876, s. 290.

⁷⁰ **International Telegraphic Union, Conférence, Documents de la Conférence télégraphique internationale de Berlin, 1885.** Berne, 1886, s. 288.

⁷¹ **International Telegraphic Union, Conférence, Documents de la Conférence télégraphique internationale de Lisbon, 1900.** Berne, 1901, s. 477 - 485.

⁷² **International Telegraphic Union, Conférence, Documents de la Conférence télégraphique internationale de Paris, 1925.** Berne, 1925, Cilt II, s. 25.

⁷³ Millis, *op. cit.*, s. 42.

⁷⁴ **Conférence Monétaire entre la Belgique, la France, l'Italie et la Suisse,** Paris, Imprimerie Nationale, 1874.

SONUÇLAR

Milletlerarası bir teşekkülün moral üstünlüğü üye devletler bir diplomatik konferans masasının en belirli vasfı olan rekabet yerine müşterek hareket edecek olurlarsa kendini gösterebilir. Rekâbet şüphesiz bir milletlerarası teşekkülün de içine sızabilir, fakat böyle bir teşekkülün ana gayesi rekabet değil, iş-birliğidir. Yetkilerini kıskançlıkla koruyan devletler egemenliklerinin bir kısmını olsun milletlerarası bir teşekküle teslim etmekte güçlük çekiyorlar. Buna rağmen, 1815 ve 1865 arasındaki elli yıl milletlerarası teşekküllerin kurulmasında ilk adımı attı. İlk milletlerarası teşekkül Ren Komisyonudur.

1815 Ren Anlaşması 1804 Anlaşmasından çok farklıdır. 1804'te yalnız iki taraf bahis konusu idi. 1804'te geliri kontrol etmek nehre hâkim olmak anlamına geliyordu. Gene 1804'de Fransız menfaatleri Mayence ve Cologne şehirlerinin etrafında toplanıyordu. 1815'te her üye devlet gelirden hisse sahibiydi. Bütün üyeler yalnız iki şehrin değil, bütün nehir kıyılarının gelişmesiyle ilgiliydiler. Kıyılardaki tamirat ve her türlü faaliyet yalnız ilgili devletin rızası ile yapılabildiğinden yetkisi sınırlı olan Ren Komisyonu mahallî egemenliğe hürmet ediyordu. Maamafih, üyeler komisyon kararlarına uygun hareket edilmesi hususunda mahallî makamlara emirler veriyorlardı. Komisyon kararları yalnız o karar lehinde oy veren devletler tarafından tatbik ediliyorsa da Ren mahkemelerinin verdiği kararların nihaî olduklarını hatırlatmak gerekir. Bir temyiz mahkemesi durumunda olan Merkez Komisyonu bağımsız bir milletlerarası organı andırıyordu. Maamafih, zayıf noktalarından birincisi üyelerin profesyonel hâkimlerden müteşekkil olmaması, ikincisi kararların çoğunlukla alınması ve komisyonda fikir ihtilâfının zaman, zaman bir tehlike oluşu ve üçüncüsü de komisyon huzuruna çıkan tarafların bir milletlerarası mahkemenin en bâriz vasfı olan devletler yerine şahıslar olmasıydı.

1815 Viyana Kongresi sahildar olmayan devletlere mensup vatandaşların milletlerarası nehirlerde seyrüsefer hakkını tanımamıştı. Hâkim fikir müşterek mülkiyet değil, sahildar devletlerin müşterek idaresiydi. Tuna Komisyonu prensiplerini Viyana Kongresinin seyrüsefer serbestisi ve sahildar devletlerin hususî hakları prensiplerine istinat ettirdi. Tuna Komisyonu büyük devletlerin geniş yetkili ve müşterek bir idarî organ vasıtasıyla zayıf bir devletin topraklarından geçen bir nehir üstünde seyrüseferi kontrol ettikten başka teknik faaliyete de girişebileceklerini ispat etmişse de bu komisyon önemli meselelerde bağımsız bir milletlerarası organ olarak hareket edemedi. Hele ilk yıllarda, Tuna Avrupa Komisyonu

ancak günden güne yaşıyabiliyordu. Yaptığı anlaşmalar gelirle ilgili meselelere münhasır kalmaktaydı. Maamafih, genel olarak, mahallî meseleleri çözen bir milletlerarası teşekkül hüviyetiyle muvaffak olmuş sayılır.

Milletlerarası Jeodesi Birliği dünya sathındaki engebeler, yeryüzünün biçim ve büyüklüğü ve yer çekimi hakkındaki bilgilerin gelişmesine yardım etti.

Spartel Burnunda bir fener inşası ve onun idaresinin bir milletlerarası komisyona verilmesi tehlikeli Fas kıyılarından geçen gemilerin emniyetini arttırdı. Komisyonun yetkileri Fas'ın egemenliğine hanel getirmiyordu. Bu komisyon mahallî bir meseleyi çözmek için kurulmuş milletlerarası teşekküllere verilecek en başarılı örneklerden birini teşkil etmektedir.⁷⁵

Milletlerarası Telgraf Birliğinin kurulmasında Üçüncü Napolyon'un siyasî emellerle hareket ettiği söyleniyorsa da bu birliğin milletlerarası muhabereyi hızlaştırıp kolaylaştırdığına şüphe yoktur. Bu birlik daha sonraları İsviçre'nin artan nüfuzu altında kaldı. Birlik, genel olarak, muhaberede ileri gitmiş devletlerin ezici nüfuzundan kurtulmakta zorluk çekti.

Üçüncü Napolyon Lâtin Para Birliğinde de Fransız nüfuzunu yerleş-tirmeğe uğraştıysa da bu birlik muhtelif memleketlerde basılan paraların ağırlık, çap ve ayarı arasında olduğu kadar para ile ilgili olarak kabul edilen kanunlar arasında da âhenk sağlayabildi.

⁷⁵ Sayre, *op. cit.*, s. 47 - 48.